

*Хильчевська І., канд. геогр. наук, доцент КНУ імені Тараса Шевченка
Гнатюк М. В., студент КНУ імені Тараса Шевченка*

ГЕОГРАФІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НІМЕЧЧИНИ

Розглянуто основи системи категорій світового господарства та міжнародної економіки і показано місце зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) у цій системі. Приділено увагу формулюванню визначень основних понять, опису методології та методів аналізу ЗЕД. На прикладі Німеччини розглянуто зміст та особливості сучасної ЗЕД, зокрема, динаміку й тенденцію трансформації її основних показників, їх вплив на соціально-економічний розвиток цієї країни, а також взаємовідносини Німеччини з іншими суб'єктами світового господарства. Розкрито теоретичні засади країнознавчого дослідження ЗЕД, проаналізовано її основні принципи, суб'єкти і види, висвітлено географію зовнішньої торгівлі, іноземних інвестицій та міжнародної міграції робочої сили. Визначено проблеми та перспективи участі Німеччини в ЄС.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, іноземні інвестиції, міжнародна економіка, країнознавство, Німеччина.

*Khilchevska I., Ph.D. in Geography, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Gnatyuk M. V., student Taras Shevchenko National University of Kyiv

GEOGRAPHY OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF GERMANY

The basis of the category system of the world economy and international economics are considered and the place of the foreign economic activity (FEA) in this system is defined. Attention is paid to the formulation of definitions of basic concepts, description of methodology and methods of analysis of FEA. On the case of Germany, the content and features of the modern FEA are investigated, in particular the dynamics and tendency of transformation of its basic ratios and their impact on the social and economic development of the country as well as relations of Germany with other subjects in the world economy are examined. Theoretical fundamentals of the regional geography study of FEA are displayed, its basic principles, subjects and types are analyzed and the geography of foreign trade, investments and international labor migration are presented. The problems and prospects of participation of Germany in the EU are determined.

Keywords: foreign economic activity, foreign trade, foreign investments, international economy, regional geography, Germany.

*Хильчевская И., канд. геогр. наук, доцент
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

Гнатюк Н. В., студент КНУ имени Тараса Шевченко

ГЕОГРАФИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГЕРМАНИИ

Рассмотрены основы системы категорий мирового хозяйства и международной экономики и показано место внешнеэкономической деятельности (ВЭД) в этой системе. Уделено внимание формулировке определений основных понятий, описанию методологии и методов анализа ВЭД. На примере Германии рассмотрено содержание и особенности современной ВЭД, в частности, динамику и тенденцию трансформации ее основных показателей, их влияние на социально-экономическое развитие этой страны, а также взаимоотношения Германии с другими субъектами мирового хозяйства. Раскрыты теоретические основы страноведческого исследования ВЭД проанализированы ее основные принципы, субъекты и виды, освещена география внешней торговли, иностранных инвестиций и международной миграции рабочей силы. Определены проблемы и перспективы участия Германии в ЕС.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, внешняя торговля, иностранные инвестиции, международная экономика, страноведение, Германия.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації для країн принципового значення набувають питання співробітництва та партнерства в міжнародних відносинах та загалом вироблення

державної політики зовнішньоекономічної діяльності. Міжнародний обмін товарів і послуг, міжнародна міграція населення належать до числа найбільш давніх форм міжнародних відносин, і в цій сфері Німеччина нині посідає провідні місця у світовій зовнішньоекономічній діяльності (ЗЕД).

Метою статті є з'ясування та розгляд основних показників та перспектив зовнішньоекономічної діяльності Німеччини.

Виклад основного матеріалу. ЗЕД є одним із важливих чинників стабільного розвитку національного господарства країн світу. Жодна країна не може самостійно ефективно розвивати виробничі процеси на рівні вимог НТР. Тільки використовуючи переваги сукупного міжнародного науково-технічного потенціалу, переваг міжнародного поділу праці, країни світового співтовариства можуть успішно вирішувати господарські завдання.

Важливим критерієм зовнішньополітичного значення і дієздатності Німеччини залишається ефективність її економіки. Будучи однією з найбільших промислових і торгових держав, що мають тісні зв'язки з усім світом, Німеччина не може обійтися без якісно функціонуючої системи світової економіки, що враховує при цьому екологічний та соціальний баланс інтересів. Постійно виникаючі кризи на світових ринках виявили взаємозалежність національних господарств, продемонструвавши значний дестабілізуючий потенціал в соціальній сфері. Зміцнення міжнародних інститутів у сфері торгівлі і фінансів, створення для світової економіки обов'язкових правових рамок, орієнтованих на принципи ринкової економіки, відповідає німецьким інтересам.

Німеччина має намір сприяти мирному прогресу в усьому світі і справедливому балансу інтересів між Північчю і Півднем. Німецька зовнішня політика сповідує мету сталого глобального розвитку. У даний час Німеччина підтримує дипломатичні відносини майже з усіма країнами світу. Основні напрямки її зовнішньої політики такі:

1) подальший розвиток ЄС, який у глобальному масштабі має стати ефективним партнером у всіх сферах. Забезпечення миру, демократії і процвітання у Європі, зокрема, шляхом успішного розширення ЄС;

2) зміцнення загальноєвропейського співробітництва в рамках ОБСЄ;

3) подальший розвиток Північноатлантичного альянсу і трансатлантичної співпраці, в рамках яких Європа повинна брати на себе більшу відповідальність;

4) посилення ролі міжнародних організацій, насамперед ООН, активніша участь Німеччини в їхній діяльності. Розвиток і повага прав людини в усьому світі;

5) розширення партнерських відносин з усіма сусідніми з ЄС регіонами, насамперед із Середземномор'ям та Близьким Сходом;

6) інтенсивніше співробітництво з африканськими державами, розташованими на південь від Сахари.

Характерною особливістю зовнішньоторговельного обороту протягом тривалого часу було перевищення експорту над імпортом, тобто додатне сальдо торгівлі. 2011 року Німеччина була третьою у світі (після Китаю та США) за обсягом експорту і третьою (після США та Китаю) – за обсягом імпорту. З 1999 по 2011 роки обсяги німецької торгівлі збільшилися в середньому більш як удвічі. Експорт із Німеччини 2011 року становив 1,408 трлн. дол. США. Порівняно з 2000 роком експорт у 2011 році зріс у 2,4 разу (з 578 млрд. дол. США до 1,408 трлн. дол. США). Обсяг імпорту 2011 року становив 1,198 трлн. дол. США. Порівняно з 2000 роком імпорт у ФРН 2011 року зріс у 2,4 разу (із 505 млрд. до 1,198 трлн. дол. США).

2011 року, згідно з даними Держкомстату України, за обсягами двосторонньої торгівлі товарами між Україною та країнами світу Німеччина перебуває на другому місці (після РФ), а її частка становить 5,7%. При цьому частка Німеччини у двосторонній торгівлі товарами України з країнами Європи становить 18,8%. За 2011 рік порівняно із 2010-им обсяг двосторонньої торгівлі між Україною та Німеччиною збільшився на 41% і становив 8,6 млрд. дол. США. Станом на 01.01.2013 р. Німеччина посідає 10-е місце серед країн-експортерів української продукції. За 12 місяців 2012 року експорт з України до ФРН становив 1,635 млрд. дол. США (-7% до відповідного періоду 2011 р.). Імпорт з ФРН до України зріс на 49% (порівняно з 2010 роком) і становив 6,9 млрд. дол. США. Сальдо двосторонньої торгівлі товарами 2011 року для України негативне та становить 5,1 млрд. дол. США.

Німеччина пододала вплив глобальної кризи й лишається одним із основних гравців на світових ринках. Якщо приріст її ВВП 2010 року був 3,6%, то 2011-го цей показник становив 2,7%. Спостерігається спад росту ВВП, але порівняно з 2009 роком ВВП зріс із від'ємного показника (-3,5%). Станом на вересень 2012 року золотовалютні резерви ФРН становили 263 млрд. дол. США (10-е місце у світі і друге в Європі). Темп інфляції зросли з 1,1% до 2,2% (2010–2011 рр.). Зовнішній борг на 2011 рік становить 5,6 трлн. дол. США (четверте місце у світі, третє – в Європі).

Номінальний ВВП Німеччини 2012 року становив 3366 млрд. дол. США (41097 дол. у розрахунку ВВП на душу населення). 2011 року частка промисловості у ВВП становила 28,6%, сільського господарства – 0,8%, сфери послуг – 70,6%.

Зовнішню торгівлю будь-якої країни доцільно характеризувати за двома основними параметрами: товарною структурою і географічною (регіональною). Протягом тривалого періоду збільшувались обсяги товарів, однак товарна структура ФРН залишалася незмінною. Основні продукти експорту – автомобілі, машинне устаткування, хімікати, електронна продукція, електротехнічне устаткування, фармацевтичні препарати, метали, транспортне устаткування, продукти харчування, текстиль, гумові й пластмасові вироби. Основні продукти імпорту – машини, транспортні засоби, хімікати, нафта та газ, метали, електроніка, лікарські засоби, продукти харчування, сільськогосподарська продукція. Загальний обсяг експорту ФРН за 2011 рік становив 1,408 трлн. дол. США. Основна частка експорту припадає на автомобілі й транспортне устаткування (48% від загального обсягу експорту). Німеччина є основним виробником та експортером автомобілів після США та Японії. Значна частка експорту припадає на продукцію хімічної промисловості (17%). Загальний обсяг імпорту ФРН за 2011 рік становив 1,198 трлн. дол. США. Основна частка імпорту припадає на машини, автомобілі й транспортне устаткування (34% загального обсягу імпорту країни). Значна частка імпорту ФРН припадає на продукцію хімічної промисловості (16%) та на мінеральні сировину та ресурси (13%), що пов'язано з порівняно бідними запасами мінеральних ресурсів країни. Найменшу частку імпорту становлять промислові товари (2%) та оптичні прилади (3%).

Основними покупцями німецької продукції є Франція (11,4%), США (10,3%), Велика Британія (8,3%), Італія (7,6%), Нідерланди (6,1%), Китай (5,7%), Австрія (5,3%), Бельгія та Люксембург (5,1%), Іспанія (4,5%), Швейцарія (4,3%), Польща (2,4%). Основні партнери по імпорту – Китай (9,7%), Нідерланди (8,4%), Франція (7,6%), США (5,7%), Італія (5,2%), Велика Британія (4,7%), Бельгія (4,2%), Австрія (4,1%), Швейцарія (4,1%). Як бачимо, основними покупцями німецьких товарів є ЄС та США (80%). Головними ж імпортерами є Китай та ЄС.

Німеччина є однією з найбільш привабливих країн для прямих іноземних інвестицій (ПІ), обсяг яких 2011 року становив 32,3 млрд. дол. США. Але порівняно з 2010 роком, їх обсяг скоротився на 13,8 млрд. дол. США (на 30%).

За обсягами прямих інвестицій в економіку України ФРН посідає друге місце (після Кіпру) серед країн світу. Станом на 01.01.2011 р., Німеччина інвестувала в Україну 7,1 млрд. дол. США, що складає 15,8% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку України. За обсягами зростання у 2010 році прямих іноземних інвестицій в Україну серед 125 країн світу ФРН посідає п'яте місце з 475 млн. дол. США (Кіпр – 909 млн. дол. США, РФ – 836 млн. дол. США, Нідерланди – 753 млн. дол. США, Франція – 736 млн. дол. США).

Станом на січень 2010 року, на території України було зареєстровано 1478 підприємств з німецьким капіталом. Головні інвестиції з ФРН в економіку України зосереджено у сфері промисловості – 76% (5,3 млрд. дол. США) та фінансовій діяльності – 16% (1,2 млрд. дол. США).

У розрізі видів промислової діяльності основну частку інвестицій з ФРН спрямовано до підприємств, які здійснюють:

- металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів – 65% (4,6 млрд. дол. США);
- виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції – 4% (271 млн. дол. США);
- хімічне та нафтохімічне виробництво – 3% (218 млн. дол. США).

У 2010 р. обсяг інвестицій з ФРН в економіку України зріс на 475 млн. дол. США. При цьому рух інвестицій з ФРН спостерігався за такими напрямками:

– на підприємствах фінансового сектору, – збільшення на 357 млн. дол. США;
– на промислових підприємствах – збільшення на 67 млн. дол. США, у т.ч. помітне зростання на підприємствах таких галузей: хімічна та нафтохімічна промисловість – на 53 млн. дол., машинобудування – на 6,7 млн. дол. США, харчова промисловість – 6,1 млн. дол.

Водночас на підприємствах з виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції відбулося скорочення на 0,6 млн. дол. США. Зростання інвестицій відбувалось і в таких сферах економічної діяльності:

– транспорт і зв'язок – на 21 млн. дол. США;
– торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку – на 19,5 млн. дол. США;
– операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям – на 5,5 млн. дол. США;
– будівництво – на 5,4 млн. дол. США.

У сучасних умовах домінуючою тенденцією в міжнародних відносинах є глобалізація, одним із проявів якої виступає міжнародна міграція робочої сили. Важливість дослідження міграційних процесів зумовлена стрімким зростанням їх обсягів, нарощуванням інтенсивності, впливом на соціальний та економічний розвиток країн. Сучасна зовнішньоекономічна діяльність нерозривно пов'язана з такими поняттями, як міграція (переміщення населення через кордон), імміграція (в'їзд у країну на постійне або довготривале проживання громадян іншої країни), еміграція (переселення громадян в іншу країну на постійне або довготривале тимчасове проживання), рееміграція (виїзд іммігрантів з країни імміграції або повернення емігрантів на батьківщину). Міжнародна ж міграція робочої сили посилюється в умовах формування економічних зв'язків у світовому господарстві.

Для Німеччини притаманний високий рівень імміграції. На межі століть спостерігалось зростання міграційного потоку до ФРН. За останні 40 років до Німеччини в'їхало понад 34 млн. осіб. Високі показники імміграції спостерігалися на початку 90-х років (1992 року до ФРН в'їхало 1,5 млн. мігрантів). На початку 1993 року в Німеччині проживало 6,5 млн. іноземців.

Станом на 2013 рік у Німеччині проживає 9 млн. 845 тис. іммігрантів (3-є місце у світі після США та Росії), що становить 11,9% населення країни. За чисельністю емігрантів ФРН посідає 13-є місце у світі.

Для Німеччини характерна висока динаміка міграційних процесів. Кількість іммігрантів, що прибули до Німеччини 2012 року, зросла в 1,2 разу порівняно з 2002 роком (з 842,5 тис. до 1 млн. 81 тис.). Найменша кількість іммігрантів перетнула кордон Німеччини у 2005-2009 роках (від 662 до 721 тис. осіб), що пов'язано з економічною кризою в Європі та жорсткішою міграційною політикою. У 2009-2012 рр. чисельність іммігрантів різко зросла – у півтора разу (з 721 тис. до 1 млн. 81 тис.) і далі зростає, що можна пояснити приєднанням до Шенгенської угоди (2007 р.) прибалтійських країн та країн Центрально-Східної Європи й напливом з них значної кількості іммігрантів, у тому числі трудових. Динаміка чисельності емігрантів за останнє десятиліття більш стійка. Найменше емігрантів покинули ФРН у 2002 році (623,2 тис.), найбільше – у 2008-2009 роках. Це спричинило від'ємне сальдо міграції у цих роках (-55,7 тис. осіб у 2008 році та -12,7 тис. у 2009). Станом на 2012 рік до Німеччини прибуло 1 млн. 81 тис. іммігрантів, при цьому країну покинули 711,9 тис. емігрантів (сальдо міграції при цьому становило +369 тис. осіб).

Зазначимо, що скорочення чисельності населення Німеччини поступово зникає, а за прогнозами, динаміка зміни чисельності населення з часом стабілізується. При цьому природний приріст населення країни лишається від'ємним (-0,19%). Отже, спостерігається скорочення кількості німців і поступове заміщення їх іммігрантами, що прибули на постійне проживання до ФРН, лишаючи показник чисельності населення більш-менш сталим.

Найбільшу частку іммігрантів, що проживають у Німеччині, становлять турки (25,76% від загальної кількості іммігрантів, або 2 млн. 536 тис. осіб). Другу за чисельністю групу іммігрантів становлять італійці – 7,92% (779,9 тис. осіб); далі – серби та чорногорці (загалом вони становлять 7,14% загальної кількості іммігрантів, або 703 тис. осіб), поляки – 5,36% (527,6 тис. осіб), греки – 4,5% (443 тис. осіб), хорвати – 3,37% (331 тис. осіб), росіяни – 2,78% (273 тис. осіб), австрійці – 2,6% (256 тис. осіб), боснійці – 2,33% (230 тис. осіб), українці – 1,91% (188 тис. осіб). Решту іммігрантів становлять вихідці з інших країн світу.

Така етнічна структура німецьких іммігрантів утворилася протягом тривалих міграційних процесів. Сьогодні кількість мігрантів до ФРН зростає (порівняно з 2006-2008 р.). Проте сучасна географія міграційних потоків дещо відрізняється від географічної структури іммігрантів і в подальшому призведе до її деформації.

Так, 2012 року найбільше іммігрантів прибуло з Польщі – 17,1% від загальної кількості іммігрантів (184,8 тис. осіб), також румуни (10,8%) та болгар (5,4%), що пояснюється територіальною близькістю країн до Німеччини, а також їх участю в Шенгенській угоді. Вищий рівень заробітної плати у ФРН, порівняно з більшістю країн Європи, приваблює тимчасових заробітчан, особливо поляків, румун та болгар. Вступ 2007 року Болгарії та Румунії до ЄС сприяв посиленню міжнародних відносин між цими країнами та Німеччиною, що відобразилося й на міграційних процесах.

Основними приймаючими країнами та країнами-постачальниками мігрантів ФРН є Польща, Румунія та Болгарія, що утворює маятникову трудову та сезонну міграцію, так як значна частка мігрантів з цих країн до Німеччини повертається назад. Але кількість іммігрантів з цих країн значно переважає кількість осіб, що повернулися з Німеччини додому, отже, частина їх лишилася в Німеччині на більш тривалий період.

Найбільші міграційні потоки ФРН здійснюються в межах ЄС, що пояснюється входженням країн Союзу до Шенгенської зони й територіальною близькістю. 2012 року до ФРН з країн ЄС прибуло 191 тис. осіб, з Німеччини ж виїхало близько 417,5 тис. осіб, при цьому спостерігається значне додатне сальдо міграції (+273,5 тис. осіб). Отже, значна кількість учасників міграційного потоку між ФРН та іншими країнами ЄС лишається в Німеччині. Великий за обсягом потік утворює міграція до Німеччини та з неї вихідців з Азії та Європи (не учасників ЄС). Сальдо міграції з Азії – додатне +55,4 (частка іммігрантів з Азії перевищує частку емігрантів у 1,7 разу). Міграційні потоки з таких регіонів, як Африка, Америка, Австралія та Океанія не такі значні, так як ці регіони перебувають у територіальній віддаленості від Німеччини.

Емігранти з України масово з'явилися в Німеччині після Другої світової війни й тривалий час цей український етнос був центром політичного, економічного, наукового і культурного життя переселенців з України, який у 60-х роках ХХ ст. поступово перемістився в США і Канаду.

За даними Держприкордонслужби, 2013 року з України до Німеччини виїхало 376,3 тис. громадян. До України ж прибуло 253,3 тис. німецьких громадян. На сьогодні міграція українців до Німеччини значно переважає кількість німців, що прибули до України (майже в півтора разу), хоча населення ФРН в 1,8 разу більше, ніж в Україні. Міграція українців до Німеччини доволі популярна через привабливість країни щодо пошуку кращого життя. Серед загальної кількості іммігрантів Німеччини українська діаспора посідає десяте місце – 1,91% (188 тис. осіб), значна частина яких асимілювалася та отримала німецьке громадянство.

Висновки. Характерною особливістю зовнішньоторговельного обороту ФРН протягом тривалого часу було перевищення експорту над імпортом. 2011 року країна була третьою у світі (після Китаю та США) за обсягом експорту й третьою (після США та Китаю) – за обсягом імпорту. У загальному обсязі імпорту України Німеччина посідає третє місце (після РФ та Китаю). Німеччина є однією з найпривабливіших країн світу для прямих іноземних інвестицій, обсяг яких 2011 року становив 32,3 млрд. дол. США. За обсягами прямих інвестицій в економіку України ФРН посідає друге місце (після Кіпру). Станом на 2011 р., Німеччина інвестувала в Україну 7,1 млрд. дол. США, що становить 15,8% від загального обсягу ПІІ, залучених в економіку України.

Сучасна зовнішньоекономічна діяльність Німеччини тісно пов'язана з міжнародною міграцією населення та доволі залежна від цих процесів. Починаючи з 1950-х років, коли в країні стала зростати потреба в додатковій робочій силі, почалося вербування іноземних робітників. На сьогоднішній день у Німеччині проживає 9 млн. 845 тис. іммігрантів (3-є місце у світі після США та Росії), що становить 11,9% населення країни. За кількістю емігрантів ФРН посідає 13-є місце у світі (3,5 млн. осіб).

Література

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 №959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
2. Зовнішньоекономічна діяльність: навч. посіб. / А.П. Румянцев, Н.С. Румянцева. – К.: ЦНЛ, 2004. – 377 с.
3. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студ. геогр. спец. вищ. навч. закл. / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.
4. Країнознавство: підручник / П.О. Масляк; – 2-ге вид. – К.: Знання, 2008. – 292 с.
5. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / В.В. Козик, Л.А. Панкова, Н.Б. Даниленко. – К.: Знання, 2008. – 406 с.
6. Міжнародна економіка: підручник / В.В. Білоцерківець, О.О. Завгородня, В.К. Лебедева та ін. [за ред. А.О. Задой, В.М. Тарасевича]. – К.: ЦУЛ, 2012. – 416 с.
7. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / О.С. Передній. – К.: Знання, 2008. – 264 с.
8. Country Facts Explorer / Indexmundi [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.indexmundi.com>.
9. Statistics / United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org>.
10. Migrationsbericht 2012 des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung / Bundesministerium des Innern.
11. Державна підтримка українського експорту / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrexport.gov.ua.
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.org.
13. Deutsche Welle [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.de>.